

«El llibre de l'any.» — Goethe-Institut

«Erpenbeck ha escrit el llibre que correspon a aquest moment.»

— *Der Spiegel*

«Tinc una gran admiració per aquesta novel·la perquè realment aconsegueix mantenir-se al marge del sentimentalisme, els estereotips i la pintura en blanc i negre. De manera que afavoreix una nova mirada sobre el problema [dels refugiats].»

— NDR Kultur

«Una novel·la meravellosa, elegant i estimulant, alhora ferotge i plena de talent.» — *The New York Review of Books*

«Un inoblidable best-seller sobre la crisi europea de refugiats: Erpenbeck us trasbalsarà.» — *Washington Post Book World*

«Erpenbeck examina a fons la naturalesa efimera de la vida humana. Una súplica esquinçadora a favor de la tolerància i el respecte universals.» —

The Big Issue

«Prosa de somni, gairebé un mantra. (...) La millor novel·la fins ara sobre la crisi de refugiats a Europa. Alhora urgent i tendra, perfila els profunds canvis que s'acosten.» — *Vogue*

«És una història fascinant sobre la vida dels emigrants actuals i una meditació sobre com tots trobem el significat de la vida.»

— *The Guardian*

«Una escriptura molt i molt sofisticada.» — *The Spectator*

«Una novel·la extraordinària, amb un testimoni implacable de la història a mesura que es desplega davant nostre.» — *The New Statesman*

Les formes del verb anar

Narratives

99

La traducció d'aquesta obra ha merescut un ajut del Goethe-Institut,
creat pel Ministeri d'Afers Exteriors alemany.

Amb el suport del Departament de Cultura.

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

La traductora d'aquest llibre va participar en un seminari amb l'autora,
Jenny Erpenbeck, i altres traductors del llibre, i va fer una estada per treballar
en la traducció, convidada pel centre de traductors literaris
Europäisches Übersetzer-Kollegium de Straelen
en el marc del 13. Straelener Atriumgesprächs el juny del 2016.

Títol original: *Geben, ging, gegangen*

© 2015 Albrecht Knaus Verlag, a division of Verlagsgruppe
Random House GmbH, München, Germany, www.randomhouse.de
This book was negotiated through Ute Körner Literary Agent, S.L.U.,
Barcelona - www.uklitag.com

© 2018 Marta Pera Cucurell, per la traducció

© George Clerk, per la imatge de portada

© 9 Grup Editorial SL, per l'edició
Angle Editorial

Muntaner, 200, àtic 8a / 08036 Barcelona
T. 93 363 08 23
www.angleeditorial.com
angle@angleeditorial.com

Disseny de col·lecció: J. Mauricio Restrepo

Primera edició: gener de 2018

ISBN: 978-84-17214-20-3

DL B 232-2018

Imprès a Romanyà Valls, SA

No és permesa la reproducció total o parcial d'aquest llibre,
ni la incorporació a un sistema informàtic, ni la transmissió en cap forma ni per cap mitjà,
sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per gravació o altres mètodes,
sense el permís previ i per escrit dels titulars del copyright.

Les formes del verb anar

Jenny Erpenbeck

Traducció de
Marta Pera Cucurell

 Angle Editorial

Per a en Wolfgang
Per a en Frank
Per als meus amics

Déu va crear el volum, el dimoni la superfície.

WOLFGANG PAULI

Encara que em molesti molt, he de superar grans escrúpols per matar un insecte. No sé si és compassió. No, em sembla que no. Potser només és que m'he acostumat a estar-hi relacionat. I un intent d'integrar-me en les relacions existents, un acord.

HEINER MÜLLER

In the end, we will remember not the words
of our enemies, but the silence of our friends.

MARTIN LUTHER KING

I

Potser encara li queden molts anys, potser no gaires. En tot cas, a partir d'ara, en Richard no s'ha de llevar puntualment per anar a la facultat. Ara té temps. Temps per viatjar, diuen. Temps per llegir llibres. Proust. Dostoievski. Temps per escoltar música. No sap quant trigarà a acostumar-se a tenir temps. El cas és que el cap li continua treballant com abans. Què en farà, ara, d'aquest cap? ¿I dels pensaments que continuen pensant dins del seu cap? D'èxit, n'ha tingut. Allò que en diuen èxit. Li publicaven els llibres, el convidaven a fer conferències, als seus cursos hi assistien molts alumnes, fins al final; els alumnes llegien els seus llibres, subratllaven fragments i se'ls aprenien de memòria per a l'examen. I ara? On són ara, els alumnes? Alguns són professors adjunts a la universitat, un parell o tres ja són catedràtics, també. D'alguns altres fa temps que no en sap res. Amb un manté un contacte amistós, uns quants donen senyals de vida de tant en tant.

En fi.

Des de l'escriptori veu el llac.

En Richard es fa cafè.

Surt al jardí amb la tassa a la mà i comprova si els talps han fet nous bonys a terra.

El llac està tranquil, com sempre, aquest estiu.

En Richard espera, però no sap què. El temps ara és tota una altra mena de temps. Tot d'un plegat. Pensa. I després pensa que, per descomptat, no pot aturar el pensament. El pensament és ell mateix, i al mateix temps és la màquina a què està sotmès. Encara que estigui tot sol amb el seu cap, no pot aturar el pensament, per descomptat. Encara que, de fet, estigui sol com un mussol.

S'imagina un mussol fullejant amb el bec el seu tractat sobre *La concepció del món en l'obra de Lucreci*.

Torna a entrar a casa.

Rumia si potser fa massa calor per portar americana. Cal que porti americana per estar per casa tot sol?

Uns quants anys enrere, quan va saber, per casualitat, que la seva amant l'enganyava, l'única cosa que el va ajudar a superar el desengany va ser transformar-lo en feina. Durant mesos, l'objecte de les seves investigacions va ser el comportament de l'amant. Va escriure quasi cent pàgines per esbrinar tot el que havia conduït a aquell engany, i també la manera com la jove l'havia portat a la pràctica. Pel que fa a la relació, el seu treball no va servir de gaire, ja que al cap de poc temps la seva amant el va deixar definitivament. Però ell, d'aquesta manera, va poder superar els primers mesos després del descobriment, una època en què se sentia terriblement desgraciat. El millor remei contra l'amor, ja ho sabia Ovidi, és el treball.

Però ara no el turmenta el temps malgastat amb un amor

inútil, sinó el temps en si. El temps ha de passar, i alhora no ha de passar. Per un moment breu té la visió d'un mussol furios que, amb el bec i les urpes, estripa un llibre titulat *Tractat sobre l'espera*.

Potser en la seva situació una rebeca seria més adequada que una americana. En tot cas, més còmoda. I tampoc ja no s'ha d'afaitar cada matí, ja que no ha de veure gent cada dia. Que creixi, el pèl, que creixi. Senzillament, ja no ha d'oposar resistència..., ¿o potser això ja és el començament de la mort? O l'inici de la mort que comença a créixer? No, no pot ser, pensa.

Encara no l'han trobat, l'home que és al fons del llac. No va ser un suïcidi, sinó que es va ofegar quan es banyava. Des d'aquell dia de juny el llac està tranquil. Tranquil cada dia. Un juny tranquil. Un juliol tranquil. I ara que s'acosta la tardor, encara està tranquil. No hi ha barques de rem, ni nens cridaners, ni pescadors. Si aquest estiu algú fa una capbussada a l'aigua des de l'embarcador dels banys públics, només pot ser un foraster que no sap res de la desgràcia. En acabat, quan s'eixuga, potser se li adreça una veïna de la rodalia que ha tret a passejar el gos, o un ciclista que baixa un moment de la bicicleta per preguntar-li: No en sap res? En Richard encara no ha dit mai res de la desgràcia a cap d'aquests despistats, i per què, ben mirat, per què espatllar el dia a algú que només ha vingut a esplaïar-se? Els excursionistes passen per davant de la seva tanca, quan se'n tornen cap a casa, tan contents com quan han arribat.

Però, assegut a l'escriptori, ha de veure el llac per força.

El dia que va passar, ell era a la ciutat. A la facultat, tot i que era diumenge. Encara tenia la clau mestra, que després va haver de tornar. Un d'aquells caps de setmana en què intentava, de mica en mica, anar buidant el seu despatx. Els calaixos, els armaris. Cap a les 13:45. En aquells moments ell estava agafant llibres dels prestatges, de terra, del sofà, de la cadira, de la tauleta, per empaquetar-los en caixes. Vint o vint-i-cinc llibres al fons de cada caixa, i a la part de dalt objectes més lleugers: manuscrits, cartes, clips, mapes, retalls de diaris vells. Llapis, bolígrafs, gomes d'esborrar, el pesacartes. Es veu que dues barques de remson rondaven a prop, però a cap dels ocupants se li havia acudit que estava passant una desgràcia. Havien vist gesticular l'home a l'aigua, i s'havien pensat que era una broma. Fins i tot se n'havien allunyat, va sentir dir. Es veu que eren joves. I forts, que l'haurien pogut ajudar. Però ningú no sap qui eren. O potser havien tingut por que l'home els estirés cap al fons amb ell, qui sap.

La seva secretària es va oferir a ajudar-lo a fer paquets. Moltes gràcies, però no cal. D'alguna manera, li semblava com si tothom –també, o potser precisament, aquells a qui queia bé– desitgés perdre'l de vista com més aviat millor. Per això es va estimar més empaquetar sol dissabtes i diumenges, que a la facultat hi havia molta tranquil·litat. S'adonava que necessitava molt de temps per treure del seu lloc tot allò que en part havia tingut anys en un prestatge o en un calaix sense ni mirar-s'ho, i decidir si ho posava a la bossa blava de la brossa o en una caixa per emportar-s'ho a casa. Instintivament, es posava a fullejar algun manuscrit i es passava un quart o mitja hora dret al mig del despatx, llegint. El treball d'un alumne

sobre el «Cant Onzè de *L'Odíssea*», el treball d'una alumna, de qui havia estat una mica enamorat, sobre els «Nivells de significat en *Les Metamorfosis* d'Ovidi».

Després, un dia de principis d'agost, van celebrar la jubilació amb brindis i discursos; la secretària, uns quants col·legues i ell mateix tenien llàgrimes als ulls, però ningú, ni tan sols ell, va plorar de debò. Tothom algun dia es fa gran. Tothom algun dia és gran. En els anys anteriors sovint s'havia encarregat de fer el discurs de comiat d'altres professors, i sovint havia hagut de decidir amb la secretària la quantitat de canapès, i si vi o xampany o suc de taronja o aigua. Aquesta vegada se n'havia encarregat algú altre. Tot continuaria sense ell. Això també era mèrit seu. Durant els últims mesos havia hagut de sentir moltes vegades com era de mereixedor el seu successor, com era d'encertada l'elecció, en la qual ell havia pres part, i ell també elogiava el jove, si venia a tomb, com si a ell també li fes il·lusió, i pronunciava el seu nom, que aviat es podria llegir en comptes del d'en Richard a la capçalera de les cartes de la facultat, sense vacil·lar gens ni mica; a la tardor el seu successor faria les seves classes i seguiria els plans d'estudi que ell mateix, ara catedràtic emèrit, havia preparat poc abans de retirar-se, per quan s'haurien d'espavilar sense ell.

El que se'n va ha d'organitzar la seva partida, això és ben normal, però ara s'adona que no havia entès mai què significa, de debò, això. I encara no ho entén. I encara pot entendre menys que el comiat d'ell sigui, per als altres, una cosa quotidiana, mentre que per a ell és, de fet, un final. Durant els últims mesos, quan algú li deia com era de trist, de dolorós, d'inconcebible, que se n'hagués d'anar aviat, a ell li

costava mostrar l'emoció esperada, ja que les lamentacions del que feia veure que estava commogut només volien dir que ja feia temps que havia acceptat com una cosa inevitable, quina llàstima!, el fet tan trist i inconcebible de la seva partida.

De les plates fredes que havien servit a la facultat amb motiu de la seva jubilació, només van quedar, a part del julivert, uns quants canapès de salmó, segurament perquè amb aquella calor molts desconfiaven del peix. El llac que ara s'estén i resplendeix davant seu sempre ha sigut més savi que ell, li sembla, i això que la seva feina és reflexionar. O era? Al llac tant li fa si dintre seu es podreix un peix o un home.

L'endemà de la festa, la facultat havia tancat per vacances d'estiu, i tothom tenia plans per viatjar a algun lloc, a qualsevol lloc; ell era l'únic que no havia previst cap viatge, ja que l'esbudellament del seu despatx, que s'havia anat engreixant amb els anys, ara havia entrat a l'última fase.

Dues setmanes després, els prestatges estaven lligats amb un cordill, apuntalats a la paret, les caixes plenes apilades a la vora de la porta, i els mobles que es faria portar a casa feien un castell irregular al mig de l'habitació; una escombra amb els brins aixafats s'hi repenjava. Hi havia unes estisores al costat d'un sobre empolegat a l'ampit de la finestra, quatre bosses de brossa i mitja en un racó, i un rotlle de cinta adhesiva a terra; a la paret encara quedaven uns quants claus que ja no aguantaven cap quadro. Finalment va entregar la clau de la facultat.

Un cop a casa, havia de buscar un lloc adequat per als mobles, obrir les caixes i incorporar a la seva llar tot el que hi havia a dintre. *Carn a la carn, sang a la sang, que tot quedi afegit*. Els encanteris de Merseburg, sí. Fins i tot això que anomenem cultura, tot el que ell sap i tot el que ha après, a partir d'ara només serà propietat privada. Des d'ahir tot és al soterrani, esperant. Però quin aspecte té, un dia adequat per començar a desfer paquets? En tot cas, no és com el d'avui. Potser demà? O més endavant. Un dia en què no tingui res més a fer. Pensa si val la pena desempacar. Si encara val la pena. Si tingués fills... O almenys nebots i nebodes. Però de tot això la seva dona en deia els seus *trastos*, coses que només el feien feliç a ell. I quan ell ja no hi sigui, no faran feliç a ningú. Per descomptat que algun antiquari segurament voldrà els llibres; i algunes primeres edicions i alguns altres amb signatures autògrafes potser tornaran a trobar algú que els estimi. Algú com ell, algú que mentre visqui es pugui permetre amuntegar *trastos*. I així successivament. Però, i totes les altres coses? Totes les coses que construeixen un sistema al seu voltant i que només tenen sentit si ell hi camina entremig, fent les seves maniobres, recordant allò o allò altre: tot això es dispersarà i es perdrà quan ell ja no hi sigui. Algun dia també podria escriure sobre això, sobre la força de gravetat que lliga els objectes inanimats amb els éssers vius per crear un món. Així, doncs, ell és un Sol? Ha de vigilar de no tornar-se boig, ara que passarà dies sencers sol, sense parlar amb ningú.

Així i tot.

L'armari rústic, al qual falta un llistó, després de la seva mort no anirà, de ben segur, a la mateixa casa que la tassa

amb què cada tarda es beu el cafè turc; la butaca on seu per mirar la televisió, la mouran de lloc cada vespre unes mans que no seran les seves, les que obren els calaixos del seu escriptori; el seu telèfon no compartirà propietari amb el ganivet esmolat amb què sempre talla la ceba, i tampoc la màquina d'afaitar. Moltes coses que ell estima, que encara funcionen perfectament o que simplement li agraden, aniran a les escombraries. Entre la pila de brossa on anirà a parar el seu vell despertador, per exemple, i el parament de la llar de la persona que es podrà permetre comprar la seva vaixel·la amb mostra de cebes, hi haurà una connexió invisible, que consisteix en el fet que totes dues coses un dia havien sigut seves. Però naturalment, quan ell ja no hi sigui, ningú no sabrà l'existència d'aquesta connexió. ¿O una connexió d'aquesta mena, malgrat tot, existeix objectivament per sempre? I si és així, amb quina unitat de mesura es pot calibrar? Si, efectivament, el sentit que ell ha donat a les seves pertinençes, des del raspall de dents fins al crucifix gòtic que té penjat a la paret, les ha transformades en un univers, es planteja immediatament la següent pregunta bàsica: ¿el sentit té massa?

En Richard ha de vigilar, de debò, de no tornar-se boig. Potser les coses li anirien més bé si finalment trobessin el mort. Es veu que aquell desgraciat portava ulleres de submarinisme. Podria fer gràcia, però en tot l'estiu no havia vist riure cap dels que ho sabien. No feia gaire, a la festa major del poble, que s'havia celebrat malgrat tot, però sense ball, havia sentit dir al president de l'Associació de Pescadors, unes quantes vegades seguides: Anava amb ulleres de submarinisme!

Anava amb ulleres de submarinisme! Com si fos precisament aquest detall la cosa més difícil d'acceptar pel que feia a la mort del nedador, i de fet tots els altres homes, que també eren allà amb la gerra de cervesa a la mà, no havien dit res durant molta estona, sinó que s'havien limitat a mirar en silenci l'escuma de la cervesa, assentint amb el cap.

Ell també faria el que li vingués de gust fins al final. A la tomba de cap. Pensar. Llegir. I el dia en què el cap fallés, tampoc no hi hauria un cap que s'adonés que fallava. Pot passar temps, fins que el cos torni a surar, deien. Ja fa quasi tres mesos. També pot ser que es quedi al fons, deien. Es pot haver enredat amb les algues, o pot haver quedat colgat per sempre sota el llot que hi ha al fons del llac i que, segons diuen, fa un metre de gruix. És un llac fondo: divuit metres. Vist des de fora és bonic, però en realitat és un abisme. Des de la desgràcia tots els residents de la rodalia, fins i tot ell, es miren amb certa aprensió les canyes, es miren amb certa aprensió la superfície del llac brunyida com un mirall els dies sense vent. En Richard veu el llac des de l'escriptori. El llac és preciós, com ho era els altres estius, però aquest estiu el llac no s'ho ha guanyat. Mentre no trobin el mort i el treguin de l'aigua, el llac pertany al mort. Durant tot un estiu –i aviat arribarà la tardor– el llac ha sigut d'un mort.

Un dijous de finals d'agost deu homes es reuneixen davant de l'ajuntament de maó vermell de Berlín. Es veu que han decidit deixar de menjar. Tres dies després, decideixen no beure res més, tampoc. El seu color de pell és negre. Parlen anglès, francès, italià. I altres llengües que en aquest país no entén ningú. Què volen, aquests homes? Volen treballar. I viure del seu treball. Es volen quedar a Alemanya. Qui sou?, els pregunten la policia i els funcionaris del Senat –el govern del land de Berlín–, que algú ha avisat perquè vinguessin. No ho direm, responen els homes. Ho heu de dir, insisteixen els altres, perquè si no, no sabem si la llei us protegeix i si us podeu quedar aquí a treballar. No direm qui som, repeteixen els homes. Si estiguéssiu al nostre lloc, diuen els altres, ¿acolliríeu un hoste que no coneixeu? Els homes callen. Hem de comprovar si realment esteu en una situació de necessitat, diuen els altres. Els homes callen. Potser sou delinqüents, diuen els altres, ho hem de comprovar. Els homes callen. O potser només sou paràsits. Els homes callen. No en tenim prou ni per a nosaltres, diuen els altres. Aquí tenim normes, diuen, i us hi heu d'atenir, si us voleu quedar. I finalment diuen: No ens podeu fer xantatge. Però els homes de pell negra no diuen qui són. No mengen, no beuen, no diuen qui són. Simplement hi són. El mutisme dels homes que s'estimen més morir que dir qui són, i l'espera dels altres de respostes a totes les preguntes, formen un gran silenci en plena Alexanderplatz de Ber-

lín. Aquest silenci és del tot independent del brogit que hi ha sempre a la gran plaça pel soroll del trànsit i dels treballs d'excavació per a la nova estació de metro.

¿Com és que en Richard, que a la tarda passa pel costat de les persones negres i blanques, assegudes i dretes, no sent aquest silenci?

Pensa en Rzeszów.

Un amic seu, arqueòleg, li ha parlat de les troballes que s'han fet a partir de les excavacions d'Alexanderplatz i l'ha convidat a visitar-les. Ara té temps, i de tota manera no pot nedar al llac per culpa de l'ofegat. Fa temps, hi havia hagut uns soterranis espaiosos al voltant de l'Ajuntament Vermell, li va explicar el seu amic. Sales subterrànies on a l'època medieval hi havia un mercat. Mentre esperaven un judici, una cita, una resolució, la gent comprava: en principi no era pas gaire diferent d'avui. En aquelles catacumbes venien peix, formatge i vi, tots els queviures que s'aguantaven més bé en fresc.

Com a Rzeszów.

Quan era estudiant, als anys seixanta, en Richard de vegades, entre classe i classe, s'asseia a la vora de la font de Neptú, els camals dels pantalons arremangats, els peus a l'aigua, un llibre a la falda. Aleshores ja hi havia aquells grans espais buits sota terra, només separats dels seus peus per un parell de metres, però ell no ho sabia.

Feia uns quants anys, quan la seva dona encara vivia, una vegada van visitar, durant les vacances, la petita ciutat polonesa de Rzeszów, que durant l'Edat Mitjana estava minada de túnels subterrànies. Aquell laberint excavat sota terra havia crescut com una segona ciutat amagada a les mirades superficials i

era com la imatge emmirallada de les cases que hi havia sobre la terra. Cada una d'aquelles cases de la ciutat es comunicava, mitjançant un passadís que sortia del soterrani, amb aquell mercat públic il·luminat només amb torxes. I quan a dalt hi havia guerra, els habitants de la petita ciutat s'atrinxeraven a baix. Més endavant, durant el feixisme, els jueus. Fins que als nazis se'ls va acudir omplir els passadissos de fum.

Rzeszów.

Però les sales sepultades de l'Ajuntament Vermell van continuar amagades fins i tot per als nazis. Els túnels del metro de Berlín sí que els van inundar, els últims dies de la Segona Guerra Mundial. Probablement per ofegar el seu propi poble, que s'hi havia amagat dels bombardejos dels aliats. *Val més fer un pet com una gla que deixar a l'hostaler una engruna de menjar*, diu el refrany.

Potser algun dels homes ja s'ha desmaiats?, pregunta una jove amb un micròfon a la mà, i amb un gegant amb una càmera a l'espatlla darrere seu. No, diu un dels policies. Els alimenten artificialment? Fins ara no, diu el policia, ja els veu, com estan. Algun ha ingressat a l'hospital? Ahir un, em sembla, diu un altre home uniformat, però abans del meu torn. Em podria dir a quin hospital? No, no ho podem dir. Però és que així no tinc notícia. Ja, diu el primer, em sap greu, però no hi podem fer res. És que si no passa res especial, diu la jove, no puc escriure una crònica, oi que ho entén? Sí, sí, ja ho entenc. I llavors ningú em compra l'article. L'altre: Potser avui passa alguna cosa, potser cap al vespre. La dona: Tinc una hora com a màxim. S'ha de muntar. Tinc una hora límit. Ho entenc, diu l'uniformat amb un somriure.

Dues hores després, de tornada a l'estació del metro, en Richard tampoc mira cap a l'ajuntament, sinó que mira a l'esquerra, cap a les fonts, i veu les basses esglaonades que pugen fins al peu de la Fernsehturm, la torre de la televisió. Construïda als temps socialistes, aquella font cada estiu sobreeixia d'aigua i oferia una aventura a la canalla juganera que feia equilibris sobre els travessers de pedra, envoltada dels pares riallers i orgullosos, i tant pares com fills miraven amunt de tant en tant cap a la bola platejada de la torre, assaborint el vertigen: Ai que cau! Ens cau a sobre! Tres-cents seixanta-cinc metres fins a la punta, tants dies com té l'any en metres, diu el pare, i: No, no cau pas, només ens ho sembla, diu la mare als nens xops. El pare explica als fills, si ho volen, la història del treballador que va caure quan estava construint la punta de la torre, però com que la torre és tan alta, la caiguda del treballador va durar tant que els veïns de les cases del voltant van poder córrer a buscar matalassos mentre el treballador queia, i en van poder aplegar una pila mentre queia, i queia, i queia, i la pila de matalassos va estar col·locada al lloc convenient quan el treballador va arribar a terra després de la llarga caiguda, de manera que va caure sobre tou –com la princesa del pèsol del conte!– i es va aixecar, del tot sa i estalvi. Els nens estan contents amb el miracle de la salvació del treballador, però ara volen tornar a jugar. A la vora de les fonts d'Alexanderplatz de Berlín, estiu rere estiu, la humanitat semblava tan sana i contenta com li havien promès que seria en un futur, en aquell temps llunyà i completament feliç anomenat *comunisme*, que algun dia arribaria per a tota la humanitat, després d'ascendir per un progrés esglaonat, fins a una altura trepidant, una altura increïble, al cap d'un, dos o, com a molt, tres segles.

Però contra tot pronòstic, al cap de quaranta anys, qui havia encarregat la construcció de les fonts, l'Estat nacionalitzat, tot d'un plegat havia desaparegut, i amb l'Estat també el futur que li corresponia; només les fonts ornamentals esglaiades havien continuat brollant, i encara brollen, cada estiu, fins a una altura trepidant, quasi increïble, i la canalla alegre i audaç les continua travessant fent equilibris, admirada pels pares riallers i orgullosos. Què explica, pròpiament, aquesta imatge, una imatge que ha perdut la història? Què anuncien, avui, les persones felices? S'atura, el temps? Queda alguna cosa per desitjar?

Als homes que s'estimen més morir que dir qui són se'ls han afegit simpatitzants. Una noia s'ha assegut a terra amb les cames encreuades al costat d'un home de pell fosca, hi parla en veu baixa, va assentint amb el cap mentre es cargola un cigarret. Un noi discuteix amb els policies, però no viuen pas aquí, diu el noi, i el policia respon, és que tampoc estaria permès, precisament, rebla el noi. Els homes negres estan ajaguts o ajupits al paviment; alguns sobre un sac de dormir desplegat, altres sobre una flassada, altres directament sobre el terra. Han posat una taula plegable com a suport per a un cartell. El cartell repenjat a la taula és un gran cartró pintat de blanc amb unes lletres negres que diuen: *We become visible*. A sota, amb lletres verdes més petites, algú ha escrit la traducció amb retolador: *Ens fem visibles*. Potser el noi, o la noia. A en Richard, que ara passa per allà, els homes de pell fosca, suposant que miressin, només li veurien l'esquena: un home d'esquena dreta que es dirigeix cap a l'estació del metro, amb americana tot i la calor, i que ara desapareix entre altres persones, mol-

tes de les quals tenen pressa i saben exactament on van; altres només deambulen amb el plànol de la ciutat a la mà: volen veure l'*Alex*, Alexanderplatz, el centre de la part de Berlín que durant tant de temps es va anomenar el *sector rus*, la *zona Est*, diuen molts encara avui de broma. Al capdavant de la gentada, i un pis per damunt, els homes que no parlen també veurien, si miressin, la finestra del gimnàs que hi ha ben bé a la base de la torre de la televisió sota els atrevits plecs d'un ràfec voladís. I veurien, darrere les finestres, persones amb bicicleta i persones que corren; veurien com aquestes persones pedalen i corren cap als finestrals durant hores i hores, com si volguessin arribar a l'ajuntament tan de pressa com fos possible, com si volguessin anar cap a ells, els de pell fosca, o cap a la policia, per expressar la seva solidaritat amb els uns o amb els altres i, si convingués, estarien disposats fins i tot a destrossar la finestra per traspasar-la i fer l'últim tram volant o d'un salt. Però no cal dir que tant les bicicletes com les cintes de córrer són estàtiques i que les persones que fan esport no es mouen del mateix lloc i per tant, no avancen. És possible que els que s'entrenen vegin tot el que passa a la plaça, però per llegir què diu al cartell, per exemple, són, amb tota seguretat, massa lluny.

3

Per sopar, en Richard es fa entrepans de pernil i formatge amb amanida. Avui, al supermercat, que en temps del socialisme en deien el *Kaufhalle*, el formatge estava d'oferta per-